

Váþættir á bankamarkaði

Fræðsluefni fyrir bankamarkað vegna aðgerða
gegn peningþvætti og fjármögnun hryðjuverka

15. apríl 2019

Inngangur

Fræðsluefni þetta er hugsað sem leiðbeiningar fyrir tilkynningarskylda aðila sem starfa á bankamarkaði og sæta eftirliti Fjármálaeftirlitsins í samræmi við lög nr. 140/2018 um aðgerðir gegn peningabætti og fjármögnun hryðjuverka.

Efninu er ætlað að auðvelda aðilum á þessum markaði að koma auga á grunsamleg viðskipti hvað varðar peningabætti og fjármögnun hryðjuverka en slík viðskipti ber að tilkynna til skrifstofu fjármálagreiningu lögreglu.

Það skal áréttað að efni þetta telst ekki tæmandi og er eingöngu sett fram í dæmaskyni.

Skilgreiningar

Hvað er peningabætti?

Það er kallað peningabætti þegar einstaklingur eða lögaðili tekur við eða aflar sér eða öðrum ávinnings með broti sem er refsivert samkvæmt almennum hegningarlögum eða öðrum lögum. Hér er einnig átt við það þegar einstaklingur eða lögaðili umbreytir slíkum ávinningi, flytur hann, sendir, geymir, aðstoðar við afhendingu hans, leynir honum eða upplýsingum um uppruna hans, eðli, staðsetningu, ráðstöfun eða flutningi ávinnings eða stuðlar á annan sambærilegan hátt að því að tryggja öðrum ávinning af slíkum refsiverðum brotum.

Hvað er frumbrot peningabættis?

Frumbrot er þau brot sem geta leitt af sér ólöglegan ávinning eða annan ágóða sem reynt er að þvætta. Frumbrot peningabættis geta verið öll brot á almennum hegningarlögum eða öðrum lögum. Dæmi um algeng frumbrot peningabættis eru fjársvik, fjárdráttur, skattalagabrot, fíkniefnabrot, spillingarbrot o.fl.

Þegar sami aðili fremur frumbrot og sér sjálfur um að þvætta ólöglegan ávinning er um sjálfþvætti að ræða.

Hvað er fjármögnun hryðjuverka?

Öflun fjár í þeim tilgangi eða með vitneskju um að nota eigi það til að fremja brot sem er refsivert skv. 100. gr. a – 100. gr. c almennra hegningarlaga.

Váþættir á bankamarkaði

Hvað er átt við með váþáttum?

Með váþáttum er átt við „rauð flögg“ eða merki um mögulega hættu á peningaþvætti eða fjármögnun hryðjuverka í starfseminni. Tilkynningarskyldum aðilum er skylt samkvæmt lögum nr. 140/2018 um aðgerðir gegn peningaþvætti og fjármögnun hryðjuverka að **rannsaka og tilkynna um allan grun eða vitneskju** um peningaþvætti eða fjármögnun hryðjuverka til skrifstofu fjármálagreininga lögreglu. Grundvöllur þess að hægt sé að uppfylla framangreindar lagaskyldur er að tilkynningarskyldir aðilar, stjórnendur þeirra og starfsmenn, skilji og þekki rauð flögg í starfseminni.

Váþættirnir eru ekki tæmandi taldir hér og eru settir fram í dæmaskyni.

1. Viðskiptamenn

Upplýsingar varðandi viðskiptamenn:

- Viðskiptamaður neitar að gefa bankanum upplýsingar eða gefur litlar og óljósar upplýsingar sem erfitt er að sannreyna. Hann reynir t.d. að stofna til viðskipta án skilríkja eða gefur óljósar persónuupplýsingar
- Viðskiptamaður er ekki með innlent heimilisfang eða innlenda starfsstöð
- Viðskiptamaður er með bakgrunn sem samræmist ekki því sem mætti búast við miðað við þá starfsemi sem hann stundar
- Viðskiptamaður er óviljugur til að afhenda upplýsingar um eðli og tilgang viðskiptanna, fyrirhugaða veltu á reikningum, fyrri bankaviðskipti, nöfn á stjórnendum eða framkvæmdastjórum eða hvar starfsemin fer fram
- Önnur grunsamleg hegðun viðskiptamanns

Hreyfingar á reikningum eða milli reikninga:

- Viðskiptavinur millifærir á marga reikninga sem hann á í mismunandi bönkum án sýnilegrar ástæðu
- Tíðar innborganir og úttektir viðskiptamanns á háum fjárhæðum eða í gjaldmiðli með engin sérstök tengsl við uppruna viðskiptanna
- Margir reikningar með margar lágur innborganir. Einstaklingur stofnar marga reikninga og leggur inn fjölda lágra fjárhæða í reiðufé
- Mikill fjöldi lágra innborgana á skömmum tíma
- Reikningar með mjög virkar innborganir og úttektir á lágum fjárhæðum
- Háar innborganir á reikning og hárrí fjárhagsstöðu er viðhaldið á reikningnum án sýnilegrar ástæðu
- Greiðslur inn á reikninga með engin sýnileg tengsl við lögmæta samninga, vörur eða þjónustu

- Reikningar eru notaðir sem tímabundin geymsla fyrir fjármuni. Hér er lítil virkni á reikningunum þar til fjármunirnir eru teknir út úr bankanum og stundum færðir yfir á erlenda reikninga
- Skyndileg, óútskýrð aukin virkni á reikningi sem hefur verið óvirkur um tíma
- Stofnaður er reikningur með höfuðstól sem svo hækkar verulega á skömmum tíma
- Margir einstaklingar sem nota einn og sama reikninginn
- Óvenjulega háar innborganir viðskiptavinar inn á fyrirtækjareikninga, (t.d. vörslureikninga)
- Millifærslur fjármuna af fyrirtækjareikningi inn á einstaklingsreikning starfsmanns eða einstaklinga tengdum starfsmanninum og öfugt
- Reikningur rekinn í nafni aflandsfélags með skipulögðum hreyfingum fjármuna

Hvað er aflandsfélag?

Aflandsfélag er félag sem er skráð á erlendu landsvæði eða eyríkjum sem tengjast stærri þjóðum og veita einstaklingum eða lögaðilum bankaþjónustu utan eiginlegs starfsvettvangs þeirra. Þessi svæði eru skilgreind sem skattaskjól fyrir aðila sem standa að baki félögum. Helstu einkenni skattaskjóra samkvæmt OECD eru m.a. enginn eða mjög lágur tekjuskattur, skortur á skilvirkum upplýsingum, skortur á gagnsæi og að engin raunveruleg starfsemi fer þar fram. Hlutverk þeirra er að vera aðsetur fyrir svokölluð skúffufélög, útvega möguleika á að skrá og færa bókhald eftir geðþótta og koma í veg fyrir að skattayfirvöld geti rannsakað bankareikninga. Þetta hefur áhrif á skattkerfi annarra ríkja og ýtir undir skattsvik, skattasniðgöngu, peningabætti, mútur og spillingu.

2. Millifærslur

Millifærslur milli ríkja:

- Millifærslur til eða frá ríkjum þar sem strangar reglur um bankaleynd gilda eða annarra áhættusamra ríkja. T.d. mikill fjöldi innborgana lágra fjárhæða inn á reikning (t.d. með millifærslum) og nánast samstundis er óskað eftir millifærslu af reikningnum
- Háar fjárhæðir berast inn á reikning með millifærslum fyrir hönd erlends viðskiptavinar, án sérstakra skýringa
- Millifærslur frá öðru ríki sem eru óútskýrðar, endurteknar eða sýna óvenjulegt mynstur
- Háar fjárhæðir millifærslna á milli ríkja, sem fara um reikning viðskiptavinar og sem samrýmast ekki venjulegri starfsemi hans

Viðskipti sem fela í sér erlenda millifærslu:

- Háar og reglulegar millifærslur sem ekki verða auðkenndar sem löglegar millifærslur, milli ríkja sem tengd hafa verið við framleiðslu, úrvinnslu eða markaðssetningu á fíkniefnum eða öðrum ólöglegum fíkniefnum, eða aðra glæpastarfsemi.

3. Óljós fjárhagslegur tilgangur og eignarhald/raunverulegur eigandi

Viðskipti sem hafa óskýran eða engan fjárhagslegan tilgang:

- Greiðslur berast inn á kreditkort viðskiptavinar eða inn á reikning hans með reiðufé, tékka eða debet-korti frá þriðja aðila
- Greiðslur berast inn á kreditkort viðskiptamanns eða inn á reikning hans með reiðufé eða debet-korti frá mismunandi stöðum eða mismunandi reikningum
- Millifærslur fjármuna frá ýmsum þriðju aðilum inn á reikning viðskiptamanns, sem samrýmast ekki eðli og tilgangi starfsemi viðskiptamannsins
- Skyndileg og mikil notkun á reikningi, án eðlilegra skýringa, sem hingað til hefur verið óvirkur, og er notaður til að taka á móti eða leysa út óeðlilega háar fjárhæðir með engan tilgang eða tengsl við viðskiptamanninn eða starfsemi hans
- Háar fjárhæðir lagðar inn á reikning hjá viðskiptamanni sem samrýmast ekki launum hans og samanlögð velta er hærri en launavelta hans
- Óvænt endurgreiðsla yfirdráttar að mjög hárrí fjárhæð sem kominn er í vanskil, án skýringa
- Óvænt endurgreiðsla láns frá þriðja aðila fyrir hönd viðskiptamannsins
- Viðskiptamenn með jákvæða stöðu á kreditkorti

Millifærslur til annars banka án upplýsinga um raunverulegan eiganda:

- Greiðslufyrirmæli innihalda ónákvæmar upplýsingar um þann einstakling sem gefur fyrirmælin
- Bankanum tekst ekki að fá nægilegar upplýsingar eða engum upplýsingum er til að dreifa um raunverulegan eiganda eða rétthafa reikninga. (Vefsíður, gagnagrunnar og beinar fyrirspurnir til viðkomandi banka skila t.d. engum niðurstöðum)

Hver telst raunverulegur eigandi?

Samkvæmt 13. lið 1. mgr. 3. gr. laga nr. 140/2018 telst raunverulegur eigandi vera einstaklingur, einn eða fleiri, sem í raun á starfsemina eða stýrir þeim viðskiptamanni, lögaðila eða einstaklingi, í hvers nafni viðskipti eða starfsemi er stunduð eða framkvæmd.

Í tilviki lögaðila er það einstaklingur eða einstaklingar sem í raun eiga eða stjórna lögaðila í gegnum beina eða óbeina eignaraðild að meira en 25% hlut í lögaðilanum, ráða yfir meira en 25% atkvæðisréttar eða teljast á annan hátt hafa yfirráð yfir lögaðila; ákvæðið á þó ekki við um lögaðila sem skráðir eru á skipulegum markaði samkvæmt skilgreiningu laga um kauphallir. Ef ekki er mögulegt að finna raunverulegan eiganda t.d. vegna svo dreifðs eignarhalds að engir einstaklingar eiga eða stýra viðskiptamanni í skilningi laga þessara eða ef vafi leikur á um eignarhaldið, skal sá einstaklingur, einn eða fleiri, sem stjórnar starfsemi lögaðilans teljast raunverulegur eigandi.

Í tilviki fjárvörslusjóða og sambærilegra aðila eru þetta allir eftirtaldir aðilar: Fjárvörsluaðili, stofnaðili, ábyrgðaraðili (ef við á) réttshafi, einn eða fleiri (ef réttshafi hefur ekki verið tilgreindur telst réttshafi vera hver sá einstaklingur eða hópur einstaklinga sem mun njóta ávinnings af stofnun fjárvörslusjóðs eða sambærilegs aðila) og aðrir einstaklingar sem hafa yfirráð, með beinum eða óbeinum hætti, yfir fjárvörslusjóði eða sambærilegum aðila.

Upplýsingaöflun og framkvæmd áreiðanleikakönnunar á raunverulegum eiganda

Samkvæmt 2. mgr. 10. gr. laga nr. 140/2018 skal tilkynningarskyldur aðili ávallt afla fullnægjandi upplýsinga um viðskiptamann og raunverulegan eiganda og grípa til réttmætra ráðstafana til að sannreyna upplýsingar skv. 1. mgr. sama ákvæðis, t.d. með upplýsingum úr opinberri skrá.

Hann skal meta með sjálfstæðum hætti hvort upplýsingar um hinn raunverulega eiganda séu réttar og fullnægjandi og að hann skilji eignarhald, starfsemi og stjórnskipulag þeirra viðskiptavina sem eru lögaðilar, fjárvörslusjóðir eða aðrir sambærilegir aðilar.

Í tilvikum þar sem ekki er ljóst af framlögðum gögnum hver endanlegur móttakandi fjár er, eða hver raunverulegur eigandi er, skal krefjast frekari upplýsinga. Ef ekki er mögulegt að finna raunverulegan eiganda, t.d. vegna svo dreifðs eignarhalds að engir einstaklingar eiga eða stýra viðskiptamanni í skilningi laga þessara, skal tilkynningarskyldur aðili grípa til réttmætra ráðstafana til að afla fullnægjandi upplýsinga um einstaklinga sem í raun stjórna starfsemi viðskiptamanns.

4. Viðskipti með reiðufé

- Tíðar úttektir á háum fjárhæðum í reiðufé sem virðast ekki vera í samræmi við starfsemi viðskiptamannsins
- Háar fjárhæðir í reiðufé teknar út af óvirkum reikningi
- Há fjárhæð reiðufjár er tekin út og samstundis sett inn á annan reikning
- Innborgun í reiðufé á einum stað er tekin út nánast samstundis á öðrum stað
- Skipti á óvenjulega mörgum seðlum með lágt peningagildi í seðla með hátt peningagildi
- Viðskiptamenn sem eru í samstarfi og fá samtímis mismunandi gjaldkera til að framkvæma umfangsmiklar millifærslur á reiðufé eða erlendum gjaldeyri
- Viðskiptamenn sem leggja inn fjármuni með fölsuðum peningaseðlum
- Háar greiðslur í reiðufé inn á ógreitt kreditkort
- Viðskiptamenn sem hafa jákvæða stöðu á kreditkortum og óska síðan eftir því að fá endurgreiðslu í reiðufé eða annars konar endurgreiðslu
- Skyndileg aukning á innborgunum í reiðufé, án sýnilegrar ástæðu, sérstaklega ef slíkar innborganir eru svo teknar út af reikningnum stuttu síðar og millifærðar á reikning í öðru ríki, sem samrýmist ekki viðskiptasögu viðskiptamannsins
- Erlendar millifærslur í reiðufé inn á einn og sama reikninginn, framkvæmdar af fjölda mismunandi einstaklinga án nægilegrar ástæðu
- Viðskiptamenn sem nýta sér nafnlaus „fyrir fram greidd kort“ og leggja reiðufé inn á það - til að leggja síðar fjárhæðina inn á annan reikning

5. Viðskipti sem tengjast fjármálagerningum

- Óskir viðskiptamanns um fjárfestingarþjónustu þegar uppruni fjármunanna er óljós eða ekki í samræmi við stöðu viðskiptamannsins
- Kaup á fjármálagerningi með engan merkjanlegan tilgang eða undir kringumstæðum sem virka óeðlilegar, t.d. ef viðskiptamaður kaupir fjármálagerning en er sama um tap
- Þriðji aðili, sem er óþekktur og með engin tengsl við viðskiptamanninn, leggur fram tryggingu eða ábyrgð án sýnilegrar ástæðu
- Viðskiptamaður óskar eftir því að hafa fjárvörslu- eða viðskiptareikninga sem virðast ekki í samræmi við starfsemi hans

Hvað eru fjármálagerningar?

Samkvæmt 1. mgr. 2. gr. laga nr. 108/2007 um verðbréfavíðskipti geta fjármálagerningar verið framseljanleg verðbréf (hlutabréf, skuldabréf, önnur verðbréf), peningamarkaðsskjöl (t.d. ríkisvixlar, innlánskírteini og víðskiptabréf), hlutdeildarskírteini, valréttarsamningar, framtíðarsamningar, skiptasamningar, framvirkir vaxtarsamningar og aðrar afleiður sem byggjast á verðbréfum, gjaldmiðlum, vöxtum, ávöxtunarkröfu, öðrum afleiðum, fjárhagslegum vísitölum eða fjárhagslegum viðmiðum sem gera má upp efnislega eða með reiðufé, hrávöruafleiður, afleiður til yfirfærslu lánahættu, samningar með fjárhagslegan mismun, aðrar afleiður.

6. Víðskipti sem tengjast skattalagabrotum

- Uppruni umtalsverðra innborgana eða úttekta er ekki í samræmi við yfirlýstan tilgang með reikningnum.
- Víðskiptamaður getur ekki gefið skýringar á millifærslum til og frá erlendu ríki sem er þekkt fyrir að vera lágskattasvæði og/eða sem gerir veikar kröfur til eftirlits. (s.s. til áreiðanleikakannana og varðveislu gagna)
- Endurinnborgun eða fjárfesting fjármuna aftur inn í upprunalegt ríki eða lögsögu, eftir að þeir hafa verið millifærðir til annars ríkis eða lögsögu sem gerir veikar kröfur til eftirlits (s.s. varðandi áreiðanleikakannanir og varðveislu gagna)
- Reikningar undir stjórn aðila í eignastýringu sem sæta litlu opinberu eftirliti.
- Viðamikil eða aukin notkun á öryggishólfi án sýnilegrar ástæðu og sem samrýmist ekki starfsemi eða bakgrunni víðskiptamannsins sem á í hlut

7. Aðrir váþættir

Önnur víðskipti:

- Hreyfingar á reikningi samræmast ekki stöðu víðskiptamanns, t.d. aldri, stöðu eða tekjum og hann getur ekki gefið haldbæra skýringu á tilgangi víðskiptanna
- Tíðar breytingar á heimilisföngum eða samningsaðilum
- Tekið er við háum fjárhæðum og þær samstundis notaðar sem veðtrygging fyrir bankaþjónustu
- Þegar einstaklingur móttækur fjármuni frá trúar- eða góðgerðarsamtökum og notar fjármunina til að kaupa eignir eða millifærir innan skamms tíma
- Þegar víðskiptamaður óskar eftir því að láta senda kreditkort eitthvað annað en á heimilisfang eða starfsstöð víðskiptamannsins
- Víðskiptamaður notar milligönguaðila sem sæta ekki fullnægjandi eftirliti varðandi peningaþvætti og fjármögnun hryðjuverka

Bankastarfsmenn:

- Lífstíll sem samræmist ekki launum starfsmannsins
- Vanrækir að fylgja ferlum og eftirliti bankans, sérstaklega banka í einkaeigu
- Líttill vilji starfsmanns til þess að taka frí og sérstaklega ekki yfir mánaðamót

8. Váþættir tengdir fjármögnun hryðjuverka

- Grunsamlegar millifærslur mjög hárra fjárhæða, bæði innanlands og erlendis
- Millifærslur til ríkja eða fyrirtækja sem hafa verið tengd við hryðjuverkastarfsemi eða einstaklinga sem hafa verið yfirlýstir hryðjuverkamenn
- Lágar fjárhæðir sem koma inn í landið frá erlendum ríkjum og fjármunirnir síðan notaðir í starfsemi hér á landi
- Fjármunir sem koma út úr viðskiptum í eigu ríkisborgara ríkja sem hafa verið tengd við hryðjuverkastarfsemi
- Millifærslur sem tengjast óþekktum og/eða óskráðum góðgerðarsamtökum
- Kaup og sala á erlendum gjaldeyri til og frá ríkjum í Mið-Austurlöndum
- Hreyfing viðskiptareiknings af hálfu ríkisborgara ríkja sem hafa verið tengd við hryðjuverkastarfsemi án nokkurra sýnilegra tengsla við félagið eða viðskiptin
- Viðskiptamenn sem nýta sér nafnlaus „fyrir fram greidd kort“ og leggja reiðufé inn á þau - til að leggja síðar fjárhæðina á annan reikning

Að öðru leyti fer fjármögnun hryðjuverka að mestu leyti eins fram og hjá hópum sem stunda skipulagða afbrotastarfsemi.

Nánar um fjármögnun hryðjuverka

Hryðjuverkamaður eða hópur slíkra aðila (t.d. sjóðir eða samtök) hefur það markmið að hvetja til hryðjuverka, styðja þau eða framkvæma hryðjuverk. Slík háttsemi getur farið fram með fjármögnun, þ.e. fjármunum sem koma frá ríki eða fjársterkum aðila, fjármunum sem eru þvættaður ágóði af afbrotum eða fjármunum sem eru löglegir, s.s. frá góðgerðarsamtökum eða söfnunarstarfsemi.